

Mézeskalács házikók a világ végén

Brennbergbánya – a legszebb evangélikus szórványunk

▶ Az alpesi tájat idéző, sajátos szerkezetű, szétszórta házcsoportok alkotó település Magyarország egyik legnyugatibb csücskében, a Soproni-hegység erdejének mélyén fekszik. Közigazgatásilag Sopronhoz tartozik, egyházi nyilvántartásunkban pedig csaknem kétszáz éven át Agfalva filiája volt; a nyolcvanas évek óta Sopronbálfalva neve mellett jegyzik. Minden tűlzás nélkül állíthatjuk, hogy Brennbergbánya a legszebb evangélikus szórványunk.

■ HEINRICHES ESZTER

Ha a világnak van valahol vége, akkor az itt található. Mert Brennbergbányán valami véget ér abból, amit nagyvonalúan csak így hívunk: 21. század. Errefelé 1952-ben – a kétszáz éven át üzemelő bánya bezárásával – szinte megállt az idő. Főként azért, mert nemcsak a bányát zárták be, hanem a települést magát is – kettős határárral. A „legfelsőbb” terv az volt, hogy teljesen szanálják, helyére üres határsáv kerül. Ezt azonban az ötvenes évek égető lakás-hiánya nem tette lehetővé.

Családtagok is csak meghívóval

Brennbergbányát így „csak” bekerítették, és évtizedeken át szinte hermetikusan elzárták a környezetétől. Az egyik vasfüggöny az osztrák–magyar határra került, a másik pedig Sopronnak ezt az erdei városrészt ölelte körbe. Nemcsak a „drót” (vasfüggöny), rengeteg határőr is vigyázta a csupa titok falat. Még a helyiek másuttól is közvetlen családtagjai is csak meghívóval, komoly ellenőrzések után tölthettek el pár órát az egykori bá-

nyásztelepülésen. Az itt lakók igazolványaiban kettes szám jelölte a határsávba való tartozást.

A határzár annyira meghatározta a település életét, hogy a legtöbb dolog azóta is – szemmel láthatóan – maradt a régi. Mára talán csak az út lett egy kicsit jobb, no meg a vasfüggöny darabjait is csupán az avarban lehet tittótt felfedezni. És már lehet építési engedélyt kapni. Ugyanis évtizedekig azt sem lehetett. Ki-ki úgy boldogult a közel százötven esztendő számláló bányászházakban, ahogyan tudott. Vagy elköltözött. Mondjuk, egy soproni panelba, mert ott legalább volt víz...

Sétára hívom a kedves olvasót. Mobiltelefonját közben nem is kell kikapcsolnia, mert terep erefelé úgy sincsen. Internet is csak módjával. Úgy jó két éve. És gázvezeték sincs. De persze van helyette rengeteg szén. Azt mondják, még vagy kétszáz évig lehetne bányászni. Ha kapákkal felszerelve indulnánk útnak, akkor – nem egy helyen – néhány kapavágás után szemnezőket találnánk. Akik Brennbergbánya területén kutak akartak fúrni, legtöbbször azok is szemet találtak. Az ezredforduló környékén lett csak vízvezeték a településen, 1995-ig lajtoskocsikból osztották az éltető nedűt. Kinek-kinek naponta két vödörrel.

Égő hegy – az ország első szénbányája

1753-ig ezt a környéket „Fenyves-völgy” vagy „Hüvös-völgy” névvel jellemezték a térképek, mígnem egy pástorfiú – az állatai legeltetése közben – tűzet nem gyújtott. A legenda szerint a tűz különleges meleget adott, és napok múlva is égett. Nem lehetett eloltani. Az erdő közepén égő hegy („der brennende Berg” – Brennberg) híre a sopronbálfalvi kisbíróhoz, majd a soproni polgármesterhez is eljutott, ők pedig kivizsgálták a jelenséget.

Nem sokkal később, 1753-ban megkezdődött a szénkitermelés Brennbergbányán, Magyarország első szénbányájában. Karintiai és cseh, majd a 20. században lengyel telepek költöztek a környékre. A múlt század derekán a településen az általánosan használt nyelv a német volt. Az ötvenes évekig magyar szó alig-alig hallatszott a környéken.

A Brennbergbányát ölelő, mesébe illő nevű telepek közül háromban – Újhermesen, Hermesén és Görbehalmiban – él még maroknyi evangélikusság. Mindannyian német ajkúak.

át rengeteg családnak adott megelhetést, és külön kis világot alkotott. Aki átlépi a település határát, az ma is azonnal érezheti ezt a szavakkal alig leírható másságot.

Politikailag megbízhatatlanok

A bányát gazdasági okokra hivatkozva zárták be – holott itt bányászták Európa egyik legjobb minőségű barnaköszénét. A helyiek a gazdaságának titulat döntés mögött sokkal inkább politikai és földrajzi okokat sejtettek. Hiszen a bánya közvetlenül az osztrák határon feküdt, és egyes járatok Ausztriába tartó föld alatti utakat szolgálták. Ezeket a járatokat a bánya lezárása után be is falazták, illetve feltöltötték.

Azt mondják, az osztrák oldalon fekvő Ilona-akna szomszédságában volt egy ház, amelyet a trianoni határ kettészelt. A házikó konyhája a magyar oldalra, a szobácajkája pedig az osztrákra került...

De nemcsak a földrajzi helyzete tette „politikailag megbízhatatlanná” a falut, hanem az egy tömbben élő, nem ajkú lakossága is. A bánya bezárását követően szét is szórták az 1946-ban valójában gazdasági okokból ki nem telepített bányászokat az ország belsejében található bányákba. Legtöbbször Várpalotára, Tatabányára és Oroszlányra. A bányászok családjakkal együtt vagy végleg ezekbe a városokba költöztek, vagy munkásszállókón éltek. Ez utóbbiak jó, ha kététnes jártak haza Brennbergbányán maradt családtagjaikhoz, öreg szüleikhez, feleségeikhez, gyerekeikhez.

1952-ben a családok szétszaktakadtak, a mindig hangos utcák elnéptelenedtek, az itt maradt emberek pedig befelé fordultak. Öngyilkossági hullám is végigsöpört a környéken.

Az utóbbi idők legnagyobb pofonjának pedig azt tartják az ittmaradt brennbergiek, hogy egy néhány éve megjelent bányatörténeti lexikon még csak nem is tesz említést Brennbergbányáról...

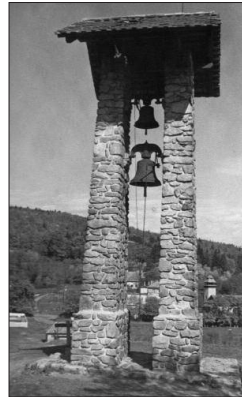
Tündérek völgye

A bánya bezárása hatalmas változásokat hozott minden téren: családok hullottak szét, kis egyesületek, énekkarok, dalárdák szüntek meg, az evangélikus haranglábnak (*Jelső képvölgy*) pedig még a kötetlet is ellopták. Mégis, a hűség ágfalvi, majd bálfalvi evangélikus lelkesek rendszeresen átjártak istentiszteleteket és hittanórákat tartani az iskola épületében. A nyolcvanas évekig, amíg volt rá igény...

Mára lutheránus vallású alig maradt a bányásztelepülésen. Aki maradt, az a szórványhelyzetből adódóan Bánfalvára jár, mert oda van közvetlen buszjárat. És jönnek még. Pár idős asszony Görbehalmból: Rézi néni, Liszka néni, Mitzi néni és Lujzi néni, akiket magamban csak tündéreknek nevezek. Nemes vonásakkal, mosolyogva túrt sorsukkal, el nem múló derűjükkal érdemelték ki ezt a mesébe illő elnevezést. Nélkülük sokkalta szegényebb lenne gyülekezetünk.

Görbehalom fekszik a telepek közül Sopronhoz a legközelebb. Ez a település – az itt lakó „tündérek”, a szűk, autótól alig megközelíthető utcáikkal, az apró bányászházakkal, a gyönyörű kertek és a telepet körülölelő erdő miatt – olyan, mint egy kis ékszerdoboz. Sem nem falusias, sem nem városias – sokkal inkább valami Operacéni tül... Én csak *Tündérek völgyének* hívom Görbehalmot.

És egyre gyakrabban felteszem – halkán és nagyon szomorúan – a kér-

dést: mi lesz itt, ha egyszer csak elhagyják a völgyet a tündérek? Mert néhány év vagy évtized múlva a Soproni-hegységnek ezen a területén már nem lesznek evangélikus ólakosok, hisz mind a bányászokat, mind a tündérek gyermekeit messze sodorta az élet...

Kocsmatemplom és aranyonot

Görbehalmtól hat-hét kilométerre fekszik Brennbergbánya központja. Itt található az ország egyetlen „kocsmatemploma”. Alul kocsmá, felül templom (*alsó képvölgy*). Római katolikus. Azt mondják, előbb volt a kocsmáépület, utána lett a templom. A kocsmá helyén régen raktár üzemelt, a húszas évek végén arra építették rá az Isten házát. A raktárból aztán kocsmá lett, és a falu két igencsak fontos helye békés egymás mellettiségben él együtt immár hosszú évtizedek óta. A béke záloga talán az, hogy egy ilyen szomorú sorsú településen kell a büfeletés... Kinek így, kinek úgy.

A „kocsmatemplomtól” nem messze, a Hermésekbe vezető elágazásnál állt 1945-ben az aranyonot. Igen, az a bizonyos, amelyik a második világháború idején a magyar pénzügyminisztérium „aranytartálékait” szállította. Nagyrészt a zsidóktól elvett kincseket, ékszereket, porcelánokat és szőnyegeket. És a koronázási ékszereket. Azt mondják, az aranyonot legalább két hétig a hermesi úton várta az indulást jelző sípszó. 1945. március 30-án aztán – kincsestül és koronástul – a menekülő nyilasokkal együtt hagyta el a hermesi aknán keresztül Brennbergbányát, mígnem osztrák földön,

Salzburgnál meg nem állították a szőrvetséges haderők.

A bányászalurlól leginkább a második világháború kapcsán emlékezik meg a történetírás, azt említi, hogy Szálasi és kormánya Sopronba, illetve Brennbergbányára költözött. Ma is áll még az a villa, amely a néhai bánya-főorvos volt, és amelyben Szálasi brennbergi tartózkodása alatt lakott. A brennbergi bánya a második világháború alatt hadiüzemmé vált, a világ-

égés utolsó napjaiban ez volt a nyilasok egyetlen szénbányája.

1944 őszén Szálasi lefoglalta magának annak a három föld alatti bunkernek az egyikét, amelyet a bányaigazgatóság a lakosság számára építtetett. Az óvóhelyen volt egy irodahelyiség, egy hálószoba, egy társalgó és egy ol-tár is. A mai brennbergi öregek úgy emlékeznek vissza a nyilasvezérre, mint aki a saját – vörös salakból épített – úttján vonul a misékre, ők pedig az út mellett tébláboló kisiskolásként, karjukat előre lendítve üdvölik őt. A bunker és a faluközpont között, mintegy hatszáz méteres úton Szálasi és kíséretén kívül senki nem járhatott. A bányaigazgatóság volt a felelős azért, hogy az út állandóan járható, biztonságos és szép legyen.

Szálasiról és az aranyonotról ma is anekdotáznak a brennbergiek. Valaki azt is elmesélte, hogy a Brennbergbányán városi úton vonulogató vezér nemcsak halálra volt – a maga módján –, hanem „erkölcsös” is, hisz menyasszonya, *Lutz Gizella* nem az egykori bányászigazgató villájában, hanem egy másik házban él.

És az aranyonot is mélyen él a brennbergiek emlékezetében. Van egy domboldal, az aranyonot helyétől nem messze, ahol még évtizedekkel a háború után is lehetett találni arany fülbevalókat, ékszerdarabokat és porcelánokat. Azok közül a kincsek közül, amelyek már nem fértek fel a szerelvényre. Olyan házban is jártam Brennbergbányán, ahol az első tészt az aranyonotból származó ezüstcsészék egyikeként az arából vásárolták...

Mi lesz, ha a tündérek ellilannak?

Ha egyszer ellilannak a völgyből, akkor nagyon fognak hiányozni. És akkor majd véget ér egy mese. Egy igaz, gyönyörű és végtelenül szomorú mese a brennbergi evangélikusságról, amelynek temploma sosem volt, csak – a harmincas évektől – egy haranglába.

E sorok írója abban reménykedik, hogy ez a cikk talán még nem az utolsó fejezete a legszebb szórványunk, Brennbergbánya evangélikusságáról szóló történetnek. Ezért is, és még oly sok másért is: Isten éltesse nagyon sokáig a tündéreket! És ha úgy tetszik a Jóistennek, hogy legyenek még emberek és események, amelyek miatt valamikor majd megszólalhat az evangélikus haranglába – ma kötél

nélküli – harangja, akkor küldjön újra tündérekre a völgybe! Evangélikus tündérek... ■

A szerző az Agfalvi és Sopronbálfalvi Társult Evangélikus Egyházközség lelkésze. – Az írás Becher Nándor könyveinek felhasználásával készült: *Brennbergbánya, 1753–1793–1953 (Brennbergi Kulturális Egyesület, Sopron, 1993); Mesél a brennbergi múlt (Sopron, 2001).*